

До
Министерство за образование и наука
ул. „Свети Кирил и Методиј“ бр. 54
Скопје

-за г-дин Арбер Адеми, министер

Предмет: Мислење по Нацрт Законот за основно образование

Почитуван министер,

Народниот првобранител, согласно член 2 и член 11-б од Законот за народниот правобранител („Службен весник на РМ“ бр.60/03,114/09,118/16,189/16 и 35/18), врши превенција и обезбедува посебна заштита на правата на децата и лицата со попреченост, преку посебно одделение за следење на состојбите и заштита на правата на децата како и на лицата со попреченост. Едновремено, од 1 јули 2019 година во рамките на ова одделение започна со работа тимот кој ќе ја следи имплементацијата на Конвенцијата за правата на лицата со инвалидност, во чиј мандат е меѓу другото и следење на правната регулатива од аспект на усогласеност на истата со меѓународните конвенции.

Во тој контекст, Ве известуваме дека Народниот правобранител со должно внимание го разгледа Нацрт Законот за основно образование и по истиот дава свое **Мислење**, согласно надлежностите кои произлегуваат од Законот за народниот правобранител.

Народниот правобранител ја поздравува намерата на Министерството за образование и наука за хармонизација и усогласување на регулативата со Конвенцијата за правата на детето и Конвенцијата за правата на лицата со инвалидност, особено инкорпорирањето на основните начела на кои се темелат споменатите Конвенции, како што е најдобриот интерес и целосниот развој на ученикот, врз основа на еднаквост, достапност и инклузија.

Исто така, Народниот правобранител изразува задоволство од надградената нормативната рамка за недискриминација и еднаквост на децата

во процесот на образование, со оглед дека, за прв пат попреченоста претставува основ за дискриминација, што впрочем беа дел од заложбите, препораките и укажувањата на Народниот правобраниел во неговите Годишни извештаи, како и во Посебните извештаи за инклузијата на децата со попреченост во предучилишните установи, во редовното основно и средно образование, со цел што поефикасна и суштинска инклузија на децата со попреченост. Позитивно е и тоа што инклузијата на сите деца во редовното основно образование ќе биде дефинирана со Концепцијата за инклузивно образование.

Народниот правобранител потсетува на член 12 од Конвенцијата за правата на детето, кои се однесуваат на правото на детето кое е способно да формира свое сопствено мислење и правото на слободно изразување на тоа мислење, за сите прашања кои се однесуваат на детето.

Следствено, не радува уредувањето на прашањето за ученичко организирање и учество (член 63 од Нацрт законот за основно образование), односно вклучувањето на ученикот во организирање и активно учество во застапување и промовирање на правата и интересите на учениците, преку воведување на Ученички парламент и Ученички правобранител. Сепак, заради превенирање од какви било негативни последици и неспроведување на овој член во пракса, Народниот правобранител цени дека оваа законска одредба треба да се допрецизира, особено начинот на избор на претставниците на ученици во овие форми на организирање, со цел самостојно и независно избирање на претставниците од страна на самите ученици, без какво било мешање, сугестија или друга интервенција од класен раководител, стручна служба или друго лице, како што е тоа досегашна негативна пракса, имајќи предвид дека ученичкото организирање, согласно став 2 од овој член се уредува со Статут на училиштето.

Народниот правобранител особено го поздравува препознавањето и идентификацијата на талентираниите и надарените ученици, што е видно од член 32 од Нацрт законот. За поздравување е предвиденото во овој член, наставникот покрај редовниот неделен фонд на часови да спроведува дополнително 5 (пет) работни саати во директна работа со овие ученици, како и донесувањето на Концепција за откривање и работа со талентирани и надарени ученици.

Според Народниот правобранител, предложеното во Нацрт законот со кој се намалува бројот на ученици во една паралелка ќе даде позитивен ефект во смисла на применливост на индивидуализираниот пристап кон секој ученик, согласно неговите потреби.

Во продолжение, Народниот правобранител дава свое **Мислење** и по однос на останатите членови од Нацрт Законот за основно образование.

1. Во делот од Нацрт законот кој се однесува на организирање на настава во домашни услови или здравствена установа (член 14) не е уредено остварувањето на правото на образование во домашни услови или здравствена установа за децата со попреченост и децата со посебни образовни потреби.

Според Народниот правобранител неопходно е да се додаде нов став кој ќе се однесува на начинот на кој ќе се организира настава во домашни услови или здравствена установа, на учениците со посебни образовни потреби и учениците со попреченост (со долготрајни физички, ментални, интелектуални и/или сетилни оштетувања), чија здравствена состојба е почувствителна, па поради влошеност на истата или пак, поради зачестени здравствени проблеми, не се во состојба да ја следат наставата во континуитет. Воедно, потребно е и да се прецизира кое стручно лице би ја реализирало ваквата настава.

2. Во член 15 став 2 од Нацрт законот е наведено дека училишниот инклузивен тим го сочинуваат педагог, односно психолог, наставници, родители, специјален едукатор и рехабилитатор и директорот на училиштето.

Народниот правобранител смета дека е потребно овој член да вклучи и други стручни лица, по потреба, со што ќе се даде законска можност за вклучување во училишниот инклузивен тим и на логопед, психијатар, социјален работник или друго стручно лице, во зависност од потребата/попреченоста на детето.

3. Во членот 16 од Нацрт законот е уредено дека „во основните училишта за потребите на учениците со попреченост се организираат центри за поддршка за учењето на учениците со попреченост“.

Овој член не е доволно јасен, не е прецизен и е конфузен како во однос на отворањето на центрите за поддршка така и за нивната улога. Имено, не е јасно уредено дали законот дава можност за отворање на нови центри за поддршка или пак, исклучиво ќе се користат веќе постојните посебни паралелки при основните училишта. Од друга страна, не е прецизирано што се подразбира под поимот „се организираат центри...“, ниту дали во сите основни училишта ќе се организираат центри за поддршка како правило, врз основа на кои критериуми, односно дали евентуално критериум за „организирање“ на истите ќе биде бројноста на учениците со попреченост или посебни образовни потреби, или пак потребите на овие ученици?

4. Во член 17 од Нацрт законот е уредено дека „За поддршка на учењето за учениците со попреченост, основните училишта **можат** да обезбедат образовен асистент, личен асистент, центри за поддршка на учењето, инклузивен тим и асистивна технологија по принципот на разумно прилагодување и во согласност со индивидуалниот образовен план“.

Народниот правобранител цени дека е неопходно, во училиштата каде што има деца со попреченост обезбедувањето на поддршка да биде задолжително за училиштето (нивна обврска), а не да зависи од интересот и проценката на училиштето. Според Народниот правобранител во ниту еден момен не смее да се заборава на принципот на најдобар интерес на детето. Оттука, сметаме дека зборот “можат“ треба да се замени со соодветен збор кој ќе значи облигаторност.

5. Во член 83 е уредено дека „асистентите од член 17 од овој закон засноваат работен однос на определено време, најмногу до крајот на учебната година“. Додека во членот 17 е наведено кој може да обезбеди поддршка на учењето за учениците со попреченост, меѓу кои се образовниот, личен асистент. Дополнително селекцијата и изборот како и обуката на образовен/личен асистент ја спроведува училиштето со ресурсен центар“.

Според Народниот правобранител видни се неколку слабости во начинот на кој е уредено ова прашање во Нацрт Законот за основно образование, особено:

- Конкретно не е определено кои стручни/образовни квалификации се потребни за образовен асистент, а кои за личен асистент;

- се ограничува работниот однос на максимално една учебна година за образовниот и личен асистент, при што не е јасно дали секоја учебна година се распишува нов јавен повик, кога ќе се распише и кога ќе се изврши обуката на ново избраните, за да се создадат претпоставки за остварување на правото на детето да има образовен/личен асистент со почетокот на учебната година?

Оттука, Народниот правобранител смета дека определеното во овој член од Нацрт законот не е во најдобар интерес на детето и дополнително создава забуна во случај доколку на едно дете со попреченост му е неопходна помош од образовен или личен асистент, подолго од една учебна година? Дали во тој случај на следниот јавен повик личниот односно образовниот асистент ќе има предност или пак ќе му се додели на детето друг (нов) асистент? И доколку е така, дали се има во предвид потребата на детето за повторно прилагодување кон асистентот, што може негативно да влијае на детето со попреченост, како и ефикасноста и континуитет во учењето и напредувањето на детето?

Имајќи го предвид изнесеното цениме дека треба посериозно да се разгледаат горенаведените отворени прашања и да се изнајде најсоодветно законско решение кое ќе се раководи од потребите на децата и нивниот најдобар интерес.

Во овој контекст Народниот правобранител потсетува да се имаат предвид и образованите периоди (тријади), утврдени со законот, при што во ниту еден случај овие асистенти да не се перцепираат како самостојни носители на воспитно образовниот процес, односно на наставната дејност, туку како поддршка на ученикот во наставниот процес.

Дополнително сметаме дека е потребно да се дефинира или опише што се подразбира или спаѓа во асистивна технологија, од причина што во членот 17 став 1 е наведена асистивна технологија како поддршка на учениците.

6. Во Нацрт законот не е дадено појаснување/дефинирање на поимот **Училиште со ресурсен центар**, освен што во член 176 став 2 наведени се кои од постојните државни основни училишта продолжуваат со работа како основни училишта со ресурсен центар. Додека во член 20 став 11 е наведено дека: *“Државата може да формира основно училиште со ресурсен центар кое дава советодавна, консултативна, стручна и практична поддршка на други основни училишта“*.

Се поставува прашањето, дали единствена улога на училиштето со ресурсен центар ќе биде исклучиво да дава поддршка на другите основни училишта или пак, ќе продолжи да ја врши како и досега, воспитно образовната улога за децата кои тековно посетуваат настава во нив?

Почитуван министер,

Народниот правобранител за сеопфатна и квалитетна инклузија на децата со попреченост во основното образование, како и ефикасна имплементација на овој закон во пракса, меѓу другото, цени дека е потребно обезбедување пристапност и достапност на основните училишта до учениците со попреченост, во спротивно, повторно овие ученици би се образувале само во услови изолирани од врсниците и/или би биле лишени од образование.

Правото на недискриминација го опфаќа правото на несегрегација и обезбедување соодветно приспособување и мора да се подразбере во контекст на обврската да се обезбедат пристапни наставни средини, соодветно приспособување и разумно прилагодување.

Индивидуалната поддршка и соодветното приспособување се приоритетни прашања и треба да се бесплатни на сите задолжителни нивоа на образование, а не само на ниво на основно образование.

Треба особено да се внимава дека некои групи деца со попреченост се поизложени на ризик да бидат исклучени од образовниот процес, како што се децата со интелектуална попреченост, децата со повеќекратна попреченост, глуво-слепи деца и децата со аутизам, односно децата со потешок облик и

степен на попреченост. Следствено, сме на мислење дека треба да се изнајдат најдобри законски решенија за превенирање од овие состојби.

Покрај горенаведеното, без обезбедување на човечки и материјално-технички услови во рамки на сите основни училишта не е можна квалитетна инклузија. Оттука, потребно е обезбедување на соодветен стручен и квалитетен кадар (особено специјални едукатори и рехабилитатори, а по потреба и други стручни лица) во сите основни училишта. Исто така, потребно е сензибилизирање, дообучување и подобрување на професионалните компетенции на целокупниот образовен кадар за работа со ученици со попреченост, при што едукацијата на наставниот кадар треба да биде низ призма и концептот на правата на децата и правата на лицата со попреченост.

Особено е значајно децата со попреченост и нивните семејства да се препознаат како партнери, а не само како корисници на образованието, односно да се предвидат начини и форми за нивно активно вклучување и консултирање во сите аспекти на планирање, спроведување, следење и оценување на политиките на инклузивното образование, исто колку и релевантни стручни лица.

Ве известуваме дека до Народниот правобранител е доставено Научно стручно мислење од наставниот кадар на Институтот за специјална едукација и рехабилитација при Филозофскиот факултет во Скопје, а во врска со Нацрт Законот за основно образование, со известување дека предлог-измените и дополнувањата на Нацрт Законот се прикачени на ЕНЕР, и дополнително се доставени и до Вас како министер за образование и наука.

Народниот правобранител, доставувајќи го ова Мислење по Нацрт Законот за основно образование, Ви доставува и копие од предлог измените на Нацрт законот доставени од Институтот за специјална едукација и рехабилитација при Филозофскиот факултет, заради Ваше запознавање и преземање соодветни мерки, со цел подготвување на регулатива која од секаков аспект ќе ги презентира интересите на децата со попреченост, а со тоа и остварувањето на правото на инклузивно основно образование на подеднаква основа со другите деца.

Согласно член 34 од Законот за народниот правобранител за ставот на Министерството за образование и наука, како и за преземените мерки по даденото Мислење на Народниот правобранител по Нацрт законот за основно образование, вклучително и по предлозите на Институтот за специјална едукација и рехабилитација при Филозофскиот факултет, потребно е да го известите Народниот правобранител во рок од 30 дена од приемот на ова мислење.

**ЗАМЕНИК
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Васка Б-Мустафа**

ПРИЛОГ:

Научно стручно мислење од наставниот кадар на Институтот за специјална едукација и рехабилитација при Филозофскиот факултет во Скопје во однос Нацрт Законот за основно образование